

Д. В. Білозор, М. В. Лубська
О. О. Кудин, Т. І. Лубська
В. І. Лубський

**ДЕРЖАВА
І ВЛАДА
В ІСЛАМСЬКИХ
ФІЛОСОФСЬКО-
ТЕОЛОГІЧНИХ
ТА ПРАВОВИХ
КОНЦЕПТАХ**

— МОНОГРАФІЯ —

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Філософський факультет
Кафедра релігієзнавства

Д. В. Білозор, М. В. Лубська,
О. О. Кудин, Т. І. Лубська, В. І. Лубський

ДЕРЖАВА І ВЛАДА
В ІСЛАМСЬКИХ
ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНИХ
ТА ПРАВОВИХ КОНЦЕПТАХ

МОНОГРАФІЯ

За редакцією
доктора філософських наук, професора,
академіка Академії наук вищої освіти України *М. В. Лубської*

Відавництво
"Центр учбової літератури"
Київ — 2022

УДК 297: 21.31.41

Д 36

Автори-укладачі:

Білозор Д. В. — кандидат філософських наук, доцент;

Лубська М. В. — доктор філософських наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України;

Кудин О. О. — кандидат філософських наук, доцент;

Лубський В. І. — доктор філософських наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України;

Лубська Т. І. — магістрантка Братиславської академії мистецтв (Словацька Республіка).

Держава і влада в ісламських філософсько-теологічних та правових концептах : монографія / Д. В. Білозор, М. В. Лубська, О. О. Кудин, Т. І. Лубська, В. І. Лубський; за ред. докт. філософ. н., проф. М. В. Лубської : . Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2022. 706 с.

ISBN 978-611-01-2497-3

У монографії розглядаються держава і влада в ісламських філософсько-теологічних та правових концептах, які представлені ранніми теологічними течіями, теологією ашаризму, мутазилізму й ханбалізму. Окремі розділи становить дослідження правових аспектів арабо-ісламської філософії та соціально-філософської думки в ісламі у різні історичні періоди.

Для науковців, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, всіх тих, хто цікавиться питаннями релігії, ісламу, зокрема.

УДК 297: 21.31.41

ISBN 978-611-01-2497-3

© Білозор Д.В., Лубська М.В., Кудин О.О.,
Лубська Т. І., Лубський В. І., 2022.

© Видавництво «Центр учбової літератури», 2022.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В АРАВІ НАПЕРЕДОДНІ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ІСЛАМУ	7
1.1. Виникнення та поширення ісламу.....	7
1.2. Коран священна книга мусульман.....	18
1.3. Особливості віровчення, культу й організації ісламу	28
1.4. Сунна як віроповчальний текст ісламу	34
РОЗДІЛ 2. КУЛЬТОВА ПРАКТИКА ІСЛАМУ.....	47
2.1. Мусульманські обряди	47
2.2. Молитва	47
2.3. Мусульманський піст	67
2.4. Паломництво (хаджж)	72
2.5. Закят	77
РОЗДІЛ 3. МУСУЛЬМАНСЬКІ СВЯТА	81
3.1. Найбільші великі свята в ісламі.....	81
3.2. Мусульманське свято Мі'радж	82
3.3. П'ятнична колективна молитва Джума- намаз	88
3.4. Суннат (обрізання)	89
РОЗДІЛ 4. ЗАБОРОНИ В ІСЛАМІ	92
4.1. Заборони в торгівлі й фінансах.....	92
4.2. Заборони іновірцям вступати до святих місць Ісламу.....	95
4.3. Заборони Ісламу в галузі мистецтва.....	97
4.4. Заборони в сімейно-шлюбних питаннях.....	100
4.5. Заборона на використання в побуті золотих виробів	101
4.6. Харчові заборони	103
4.7. Мусульманський етикет при вживанні їжі	106
4.8. Ісламська концепція чистоти та охайності	108
4.9. Покарання за аморальні та гріховні вчинки	113
4.10. Покарання за крадіжку	115
РОЗДІЛ 5. ОСНОВНІ ТЕЧІЇ І НАПРЯМИ В ІСЛАМІ	118
5.1. Напрями в ісламі	118
5.2. Сунізм.....	118
5.3. Містико-аскетична течія в сунізмі – суфізм.....	122

5.4. Шиїзм: еволюція основних напрямів, догматика, культ, ритуал	124
5.5. Шиїзм та його основні течії	128
РОЗДІЛ 6. ІСМАЇЛІЗМ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ШИЇЗМУ	144
6.1. Ранні ісмаїліти	144
6.2. Ранні ісмаїлітські доктрини	153
6.3. Пізні Фатиміди і ранній ісмаїлізм муста'літів	159
6.4. Моделі розвитку ісмаїлізму в посталамутський період	165
6.5. Ранній посталамутський період і ставлення нізаритів до суфізму	166
6.6. Відродження Анджудана в історії нізаритів	170
6.7. Сатпант як особлива форма ісмаїлізму	175
6.8. Сучасний розвиток громади ісмаїлітів-нізаритів	183
РОЗДІЛ 7. ТЕОЛОГІЧНА ДУМКА В ІСЛАМІ	191
7.1. Початок формування ісламської теології	191
7.2. Виникнення ранніх релігійних течій в ісламі	192
7.3. Хариджити	196
7.4. Ранні шиїти	199
7.5. Загальний релігійний рух	203
7.6. Обумовленість подій Богом: погляди кадаритів і джабритів	205
7.7. Перша хвиля елінізму: політика і теологія за часів Аббасидів	210
7.8. Школа мутазилітів як напрямок середньовічного каламу	213
7.9. Калам як раціоналістична теологія й релігійна філософія	218
7.10. Виникнення і розвиток теології ашаритів	230
7.11. Джалал ад-Дін Румі як видатний мислитель суфізму	235
7.12. Ісламські теологічні концепції імама Абу Ханіфи	245
7.13. Теологія суннітів	256
7.14. Розвиток теології шиїтів	265
7.15. Ханбалізм у XI-XIV ст.	274
7.16. Теологія і філософія на ісламському Заході	279
РОЗДІЛ 8. АРАБО-ІСЛАМСЬКА ФІЛОСОФІЯ	286
8.1. Коран як підґрунтя ісламської філософії	286
8.2. Витоки арабо-мусульманської філософії: антична думка	300
8.3. Релігійна філософія в ісмаїлізмі	308

8.4. Філософія містицизму (суфізм) як релігійна філософія.....	320
8.5. «Фалсафа» – «східний перипатетизм»	335
8.6. Концепція знання в «фалсафі».....	351
8.7. Раціоналізм арабо-ісламської філософії	365
8.8. Зв'язок «фалсафі» з наукою і практичною діяльністю.	
Досвід як елемент знання	372
8.9. Людина – світ – Бог у середньовічній ісламській культурі	379
РОЗДІЛ 9. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА В ІСЛАМІ	386
9.1. Релігійні основи влади в ісламі.....	386
9.2. Процес формування політичної думки в ісламі	399
9.3. Політична теорія сунізму про державу та владу	407
9.4. Теорія халіфату в правовій системі ісламу й творчій спадщині Абу-аль-Хасана аль-Маварді	417
9.5. Держава і влада в політичній думці аль-Джувайні й аль- Газалі	432
9.6. Концепція імамату в політичній думці Бадр ад-Діна ібн Джама'а	449
9.7. Шаріат і влада у поглядах Ібн Таймії.....	454
РОЗДІЛ 10. ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ СХІДНОГО ПЕРИПАТЕТИЗМУ (ФАЛСАФА).....	462
10.1. Аль-Фарабі як один із засновників політичної філософії	462
10.2. Раціоналізація соціального ідеалу в філософії Ібн Сіні	474
10.3. Філософсько-політичний аналіз етики та політики в творчості Ібн Баджі.....	484
10.4. Ібн Рушд про ідеальну державу	495
РОЗДІЛ 11. РЕЛІГІЯ І ПОЛІТИКА В ЛІТЕРАТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ АДАБА.....	505
11.1. Повчальна літературна традиція «княжих зерцал» або «повчання владикам».....	505
11.2. Філософсько-політичний аналіз держави у творі Нізам аль-Мулка «Сійасет-наме» («Книга про правління»).....	510
РОЗДІЛ 12. ІСЛАМСЬКІ РЕЛІГІЙНО-ПРАВОВІ ШКОЛИ (МАЗХАБИ)	528
12.1. Ранні релігійно-правові школи	528
12.2. Ханафітський і малікітський мазхаби	549
12.3. Шафіїтський і ханбалітський мазхаби	564
12.4. Шиїтські мазхаби	573

РОЗДІЛ 13. МУСУЛЬМАНСЬКЕ ПРАВО ЯК РЕЛІГІЙНИЙ І ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН	585
13.1. Співвідношення понять «шаріат» і «фікх»	585
13.2. Категорія «мусульманське право»	595
13.3. Джерела мусульманського права	602
13.4. Взаємозв'язок правових концепцій в ісламі	621
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛІВ	654

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Д. В. Білозор, М. В. Лубська,
О. О. Кудин, Т. І. Лубська, В. І. Лубський

ДЕРЖАВА І ВЛАДА
В ІСЛАМСЬКИХ
ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОЛОГІЧНИХ
ТА ПРАВОВИХ КОНЦЕПТАХ

МОНОГРАФІЯ

За редакцією
доктора філософських наук, професора,
академіка Академії наук вищої освіти України *М. В. Лубської*

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 22.02.2022 р. Формат 70x100 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 57,35. Тираж 100 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.

Білозор Дмитро Володимирович,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Автор понад 50 наукових та науково-методичних праць з філософії та релігієзнавства. Коло наукових інтересів становлять дослідження у сфері релігієзнавства, ісламознавства, філософії.

Лубська Марія Володимирівна,

доктор філософських наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, головний науковий консультант Головного науково-експертного управління відділу гармонізації законодавства України з країнами ЄС та захисту прав людини і громадянина Апарату Верховної Ради України. Автор більше 140 наукових та науково-методичних праць з релігієзнавства та права. Коло наукових інтересів становлять дослідження в галузі мусульманського права, історії релігії, проблеми релігії та права, канонічного права, свободи совісті.

Кудин Олександр Олександрович,

кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, біоетики та історії медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Закінчив філософський факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також юридичний факультет Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» за спеціальністю «Правознавство».

Лубська Тетяна Ігорівна,

магістрантка Академії мистецтв м. Братислава (Словаччина), учасниця наукових конференцій, автор 18 наукових і навчально-методичних праць. Коло дослідницьких інтересів становить історія і філософія релігій.

Лубський Володимир Іонович,

доктор філософських наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України. Автор більше 250 наукових та науково-методичних праць з релігієзнавства, мусульманського права та історії релігії. Коло наукових інтересів становлять дослідження в галузі історії релігії, проблеми релігії та права, ісламу, релігійно-філософських аспектів війни і миру.